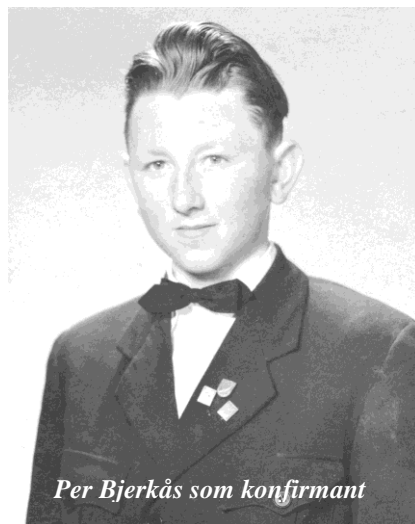

1959 En sondaling drar til sjøs

I dette kapittelet skal vi møte en, som i og for seg kan være representant for så mange unge gutter, som vokste opp ute på landsbygda på 50 og 60 tallet. Per Loar Bjerkås ble født den 29. april 1943. Familien bodde da på gården Nedre Sona. I 1949 flyttet de til Trøa (Sonvang). Det var lite med jobber, og enda mindre med ”pæng”, så de var ikke gamle guttene før de måtte til skogs vinterstid. Per var med far sin fra han var 9 år. Vintrene 1951/53 var det hugging for Ola Einang. Da bodde tømmerhoggerne i Romstuggu. Her var det ett oppholdsrom og en liten kjøkkenkrok. Fra rommet gikk det en stige opp til hemsen, hvor de lå alle sammen. Per var med annenhver dag på grunn av skolegang på Sørkilmo skole. Etter skoletid sparka han oppetter dalen til koia, en distanse på 5 km. Om natta lå han på hemsen, for så å barke dagen derpå – før han sparka hjemover igjen utpå kvelden. Måtte vel gjøre litt lekser også. Slik gikk nå vinteren. Martin, far til Per, fortalte sin 9-årige sønn flere ganger at den barkinga Per gjorde var til stor hjelp. Martin var en klok far – en god pedagog. Per ble glad i arbeidet og skogen.

Per Bjerkås som konfirmant

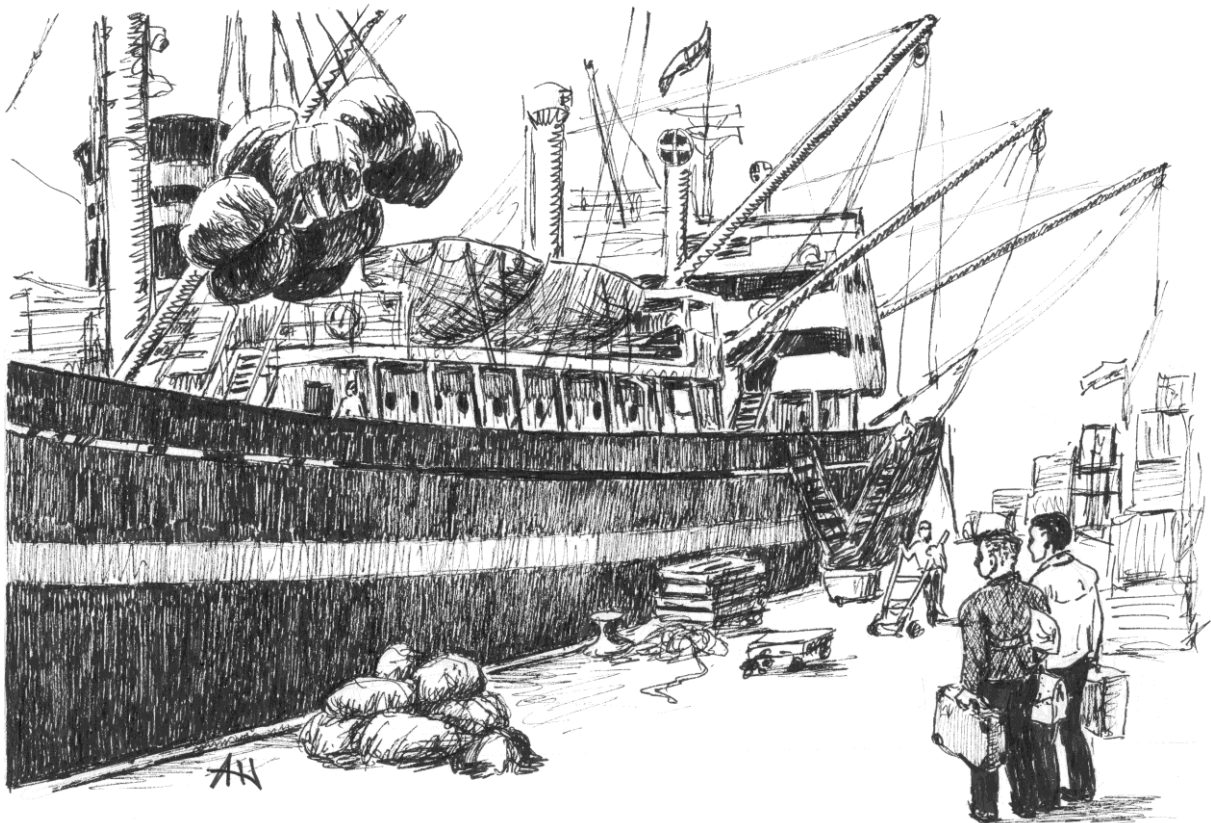
Per husker veldig godt hvordan hans onkel, Peder Krogh (d. 2005) ordna seg mat. Da sto fleskosen opp igjennom stigeullet til hemsen. Per kjenner lukta av ”sluringen” ennå. Og når dette blandet seg med eimen av råe klær til tork, var det kanskje ikke det beste ”inneklima” å sove i. Her var det ingen verneombud eller arbeidsmiljølov.

Fra 1955 til 1957 var det skogsarbeid for Olaf Storflor i ullent terreng ”opp i håmmåran”, som de kalte det den gangen. Den siste vinteren var han 15 år. Da hadde han en helt ny svans (tigersvans), pluss ny øks og barkespade. ”Flotte greier, kan du tro”, forteller Per. Betalinga var 20 kroner pr. kubikken med ”renning”, underforstått: det å få tømmeret ned fra berga og dit kjøreren fikk tak i det. En dag i 1958 klarte han 5,2 kubikk. Den dagen var det fine trær og ”tii i barken”. Men det var så men ingen dans på roser. Et evig slit, tungt arbeid og kaldt noen ganger – hvor det var om å gjøre å ikke jobbe på seg for mye svette. Det var nok ikke alltid like artig, for å si det mildt, men i ettertid tenker Per mange ganger tilbake med en viss ”takknemlighet”. For arbeidet ga krefter. Han ”bygde sin

kropp” – og han lærte å ta et tak – ikke være redd for å arbeide. Skogarbeidet ga ham et solid grunnlag for det som skulle komme senere, blant annet i militære. Han var ikke av de største, men slitesterk.

Vi kjenner alle til vår handelsflåtes betydning for oppbyggingen av vårt land, og vi har lest om hvilke lidelser de led under krigen, da vi mistet 3 638 sjøfolk. For vi som vokste opp etter krigen, husker vi selvsagt godt til ordene ”dra til sjøs”, i den forstand en slags ”utvandring” blant vår ungdom på 50 og 60-tallet. For de som vokser opp i dag, er dette en ukjent verden i dobbelforstand. Nå er det knapt nordmenn ute og seiler. Skip har vi, skjønt mange av de har flagget ut, men mannskapene synes å være filippinere og andre fra Østen. Jo da, det er noen offiserer igjen, men mannskapet er både betraktelig redusert i antall, samt erstattet av ”billigere” arbeidskraft. Moderne teknologi og overvåkning har vel også redusert behovet.

Det var som nevnt mange som dro til sjøs de to første tiårene etter krigen. Fra hver krik og krok i landet kom det unge menn til rederiene. Det var nok ulike årsaker til at de søkte hyre. For mange var det ren eventyrlyst, lysten til å se verden. Andre var skoletrette, eller skolesystemet hadde rett og slett ikke plass til dem. Enkelte drømte om lett-tjente penger, mens noen faktisk også hadde planlagt en karriere til sjøs – og dro ut som skårunge, en nødvendig tjeneste for senere opptak på ulike maritime skoler. De som søkte hyre kom fra hele landet, og det kan virke noe naturstridig når vi vet at også i våre dager, er et par av skipperne til Kloster i Caribbean fra Heidal og Lom – så langt unna du vel kan komme fra havet her til lands.

Vi som ikke dro til sjøs, fikk høre mye rart når ”karan kom heim til jul”. De dro som førkjunger, og kom hjem igjen som mannfolk. Det var livets skole i ordets rette betydning. De fleste hadde virkelig godt av en tur til sjøs, for enkelte ble det dessverre en nedtur, da *piker, vin og sang* lett kunne ta et visst overtak. Vi lyttet med ører på stilker når jevnaldringene

fortalte. De var plutselig ”så mye eldre” enn oss andre, og så hadde de penger. Og det vanket ikke Blue Master og Hobby, men røyk av ukjent merke. De hadde med hjem ulike varer som la igjen en eksotisk duft av den store verden. Enkelte brukte opp hyra på noen få uker hjemme, var riktig ”storkarer” - og så for de til sjøs igjen. Det fortelles om de som tok drosje til byen fra en eller annen avsidesliggende dal, flere timer unna. Og ikke bare tok de en drosje, men i en annen la de kun hatten sin. Her var det ikke noe knussel: ”*pæng ha æ*”. Nå var kanskje dette å overdrive, men slike historier ble i alle fall fortalt om de unge sjømenn ”*me pæng*”. Per forteller at han var heldig som ikke begynte å røyke mens han var til sjøs. Prisen på en kartong var bare 8 kroner, altså kun 80 øre for ei pakke (20 stk).

Det kunne vært skrevet side opp og side ned, om alle de tusen ungdommene som dro til sjøs, men vi skal nøye oss med å fortsette fortellingen om Per Loar Bjerkås, som på sitt vis fikk en annen erfaring enn de fleste. Vi møter igjen Per og hans to år eldre broren, Odd, - der de står og tar farvel med mor si utenfor hjemmet Sonvang i Sondalen en tidlig onsdag morgen i slutten av mai 1959. Olga Bjerkås var nok ikke like begeistret for at sønnene skulle dra til sjøs. Hun mente nok at de var både i yngste laget, og at det var andre mer fornuftige ting å ta seg til. Diskusjonen hadde gått høyløst mellom Martin og Olga. Familien hadde seks unger, og strevde med sitt. Mandag den 7. januar to år tidligere hadde isgangen i Sona tatt uthuset. Nå sto hun der og så at tenåringene vandret av sted for å ta ”lokalen” til Trondheim. Hun var plutselig i samme bås som så mange andre mødrer hadde vært. Hun tørket vekk en tåre med forklede, gikk forbi det nye uthuset og inn på kjøkkenet. Det var andre som krevde hennes oppmerksomhet. Så en siste tur bort til vinduet. Guttene var ikke lenger å se. Martin fulgte sine sønner til Trondheim. Der fikk de 50 kroner på deling, hvilket var betaling for 2 dagers skogsarbeid. Per glemmer aldri synet da far hans stod på perrongen og vinket. Per sier det slik: ”*Det var sikkert mer langsamt for pappa enn for oss. Han visste jo at alt kunne skje på 18-20 måneder*”.

Per

Odd

Odd og Per Bjerkås fra Sondalen tok toget til Oslo, hvor de gikk om bord i *Stavangerfjord*, som skulle ta dem over til USA i lag med 42 andre førstereisgutter, deriblant den senere meget kjente skihopperen Torgeir Brandtsæg. De ankom New York lørdag den 6. juni, hvorpå de enkelte etter hvert skulle dra ut til sine respektive skip. Det var bestemt at de to brødrene skulle mønstre på samme båt. Men så ble Per syk, og broren måtte dra alene om bord. Per ble igjen på sjømannshjemmet. Båten til Odd skulle de første dagene kun til noen havner i nærheten, så skulle den komme tilbake til New York, og da skulle Per mønstre på. Men to dager før båten returnerte, ble Per dårligere. Han kunne ikke bli med ut. Så da alle de 43 omsider hadde fått sine båter, satt lille Per fra Sondalen i Hegra alene igjen, syk og ensom, - fryktelig ensom i den ukjente verden der ute. Starten på hans voksne liv var nok ikke slik han hadde ønsket. Av og til kom nordmenn innom sjømannshjemmet. Det var sjøfolk på vei hjem. Lengselen hjem ble ikke mindre av den grunnen. Og det var så fryktelig langt hjem. Per hadde nettopp fylt 16 år.

Etter noen dager kviknet Per til igjen, og han fikk hyre på en båt som kom fra Sør-Amerika. Det var m/s Santos fra Ivarans Rederi. Det skulle bli hans arbeidsplass frem til årsskiftet 60/61. På den tiden hadde man kontrakt på 18 måneder. Da måtte en ”stå om bord” hele tiden, hvis ikke måtte en pent betale hjemreisen selv. Det var det ingen som hadde råd til. Per følte

seg ganske så liten da han sto på kaia i New York og gikk opp lederen for første gang, for å ta fatt som skårunge i byssa (kjøkkenet). På det kjøkkenet ventet ikke ho mor, nei! I Per sine papirer står det at han var 3 cocinero (3.kokk). Men før han avanserte til kokk, var han altså

byssegutt.

På turen sørover ble Per temmelig syk igjen ute på det åpne havet. Første stopp var Recife i Brasil, ca. tre uker senere. Sjøsyka ble nok fort glemt da han gikk i land i Brasil. Her åpnet det seg en totalt annen verden for sondalingen. Til og med kvinnfolka var litt annerledes her. ”Men jeg var nok uerfaren på det området også”, forteller Per det til meg med glimt i øye. Uansett, det var et spennende opphold for en 16-åring. – Etter noen dager i Brasil, gikk turen videre sørover. Målet var Buenos Aires i Argentina, mange uker unna. Oppholdet i Brasil synes å ha herdet unggutten – trodde de. Kanskje var det likevel en brunøyd seniorita som hadde pleiet førstereisgutten? Men så vel var det ikke.

Etter kun to døgn på havet igjen, ble Per fryktelig syk. Det ble konstatert blindtarmbetennelse.

Skipet måtte derfor inn til nærmeste havn så fort som mulig, hvilket var Salvador Bahia i Brasil. Her ble han hentet av den norske konsulen, Olav Gran, som kom ut på reia med en liten båt, mens Santos fortsatte sin tur sørover mot Argentina. Konsulen besøkte Per på sykehuset, og hadde med ei bok til ham. Per forteller hvor ensomt og

langsam alt igjen var. Han hadde blitt kjent med ”gutta” om bord, - hadde på sitt vis blitt

”sjømann” – og nå var han degradert til sykelig landkrabbe igjen. Plutselig stod han der helt alene igjen i den store ukjente og farlige verden. Han var fortsatt bare 16 år!

Per husker hvor ensom og forlatt han følte seg da han entret Brasil andre gangen, også denne gangen syk. Han lengte plutselig hjem – hjem kjære hjem. Å, hvor langt det var til Sondalen. Han så for seg Sona, fiske, grønne enger, kuraut og alle der hjemme. Han hørte de snakke – et språk han ikke forsto! Du, verden – hvor liten han var. Og han hørte seg selv si: ”Att æ kun finn på noko slikt”.

Da Per kom hjem igjen fra sjøen, var det militære som sto for tur i 1963. Sjømannslivet var ikke noe latmannsliv, og med et dertil godt grunnlag fra skogen i ungdomsårene, var Per i god form. Så da de

etterlyste frivillige til den knallharde fallskjermavdelingen, lå alt til rette i genene til Per. Dette måtte han prøve. Men så enkelt var det ikke. Hæren krevde nemlig underskrift av foreldrene. Og det fikk han ikke. Mor og far (Olga og Martin Bjerås) ville ikke skrive under – som rimelig var. Per så ingen annen utvei enn for en gangs skyld å gjøre noe ”ulovlig” – for fallskjermjeger skulle han bli, det hadde han nå bestemt seg for, dermed basta. En fra samme tropp på rekruttskolen, en steinkjerbygg, skrev under med navnet Martin Bjerås, og plutselig var Per med i opptaket til jegertroppen, hærens elitesoldater - og havnet på HFJS (Hærens fallskjermjegerskole) på Trandum. Det var en steinhard utsiling, flere opptaksprøver – både fysiske og psykiske. Kun 32 ble tatt opp - og 17 fullførte og fikk vingen. De hadde flere hopp fra 450 m høyde med ulik vanskelighetsgrad, inkl. natthopping. Flyet som ble brukt, var en C119 Boxcar (forløperen til C130 Hercules). Per erindrer hvor livredd han var første gangen. Ja, han var alltid litt spent i ettertid også - om skjermen ville løse seg ut. Det ble nok en del kremmerhus i snøen på Gardermoen. Men det var verd det. For øvrig var det også tre andre fra Stjørdal som tok fallskjermvingen på det kullet (kull 5-63). Da Per dimmet sensommeren 1964, fikk han bestemannspremien for fysiske ferdigheter. Skogsdrifta hadde kommet til sin rett.

Per giftet seg i mai 1967 med Mary Oline Bjerkan fra Åsen. De fikk tre barn. Familien kjøpte og bygde seg ny enebolig på Skulheim i 1975. Den første skolen ble bygd på eiendommen i 1895, og ble skole for Sørkilmo krets. Den ble revet og flyttet til Vigdenes. Ny skolebygning ble satt opp i 1923. Skolen ble lagt ned i 1965, og revet i 1974. Når dette skrives en desemberkveld i 2005, er Per en aktiv 62-årig vaktmester på to skoler i dalføret. Det lyser styrke både fra kropp og sjel. Tømmerhogst og sjømannsliv sitter godt i enda.

Per Bjerås 2005

Til slutt en episode som viser livets tilfeldigheter:

Sommeren 1951 var Per en cm fra døden. Han var da 8 år, og på fisketur i lag med John Krog, en etter hvert ikke ukjent fotballspiller i Trondheim. Langs elva, på et sted de kalte for Lisbethnesset, gikk det en stor hest, som var litt ”att-i-vegen”. John slo såvidt til hesten med fiskestanga for å jage den vekk. Uheldigvis var lille Per rett bak hesten akkurat da. Hesten reagerte og sparket ut fire tenner hos Per, pluss ansiktet så ut som en blodpudding. Hesteskoen traff akkurat mitt i kjeften for å si det rett ut. Et forferdelig syn. Legen, doktor Aarestad fortalte foreldrene til Per at dersom hesten hadde truffet en cm lenger oppe, ville Per vært død. Noen dager senere gikk de tilbake til Lisbethnesset og fant de fire tennene. ”Jeg var meget nære døden, men mitt timeglass var større, sanden var ikke rent ut enda”, sier Per.